
OCENE IN POROČILA

Alenka Jensterle Doležal: *V krogu mitov: o ženski in smrti v slovenski književnosti*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2008 (Slavistično društvo Slovenije; 13). 139 str.

Alenka Jensterle Doležal, docentka za slovensko književnost, predava na Oddelku za slavistične in vzhodnoevropske študije Filozofske fakultete Karlove univerze v Pragi. Glavna področja njenega raziskovanja so primerjalne literarne študije, češko-slovenski stiki in podoba ženske v slovenski in slovanskih literaturah. Je urednica dveh zbornikov, o Edvardu Kocbeku in Zofki Kveder (2008: 136).

Avtorica se poleg znanstvenoraziskovalnega dela posveča tudi literarnemu, izdala je namreč dve kratkoprozni literarni deli *Juditin most* (1990) in *Temno mesto: dve zgodbi* (1994) ter naslednje pesniške zbirke: *Pokrajine začetka* (1994), *Přeludy* (1994, v češkem jeziku), *Zapisi za S. G.* (2006). Poleg omenjenega je podpisana tudi kot prevajalka čeških avtorjev (Bohumil Hrabal, Jaroslav Rudiš, Arnošt Goldflam, Jachym Topol).

V svoji najnovejši monografiji *V krogu mitov: o ženski in smrti v slovenski književnosti* se avtorica ukvarja z dvema področjema oz. problemoma, to sta ženska in smrt, ki ju obravnava s perspektive kulturološkega oziroma krščanskega mita. V uvodnem delu monografije predstavi mit v dveh pomenih, in sicer avtorico zanima mit kot ustaljena zgodba z metaforičnimi

konotacijami (kot del mitološkega sistema, npr. starogrškega, krščanskega ...) in mit kot stereotip (2008: 1). Avtorica opozarja, da ne moremo določiti natančne meje med njima, saj lahko mit npr. razumemo kot krščanski in tudi kot kulturološki mit.

Pri analizi besedil Alenka Jensterle Doležal izhaja iz predpostavke, da se osnova mita oblikuje v zgodbi oz. v jeziku (2008: 2), pri čemer izpostavlja teoretika Rolanda Barthesa; ta namreč trdi, da mit v tem oziru vodi v enopomenskost. Izhaja iz predpostavke, da je mit govor, izražen na zelo visoki stopnji (2008: 2). Avtorica kot nasprotujočo si definicijo mita podaja trditev Milivoja Solarja, ki ugotavlja, da miti zahtevajo absolutne objekte in absolutno vero (2008: 2). V nadaljevanju predpostavlja še, da je proza v prvi polovici 20. stoletja izoblikovala temeljne mite.

V uvodnem delu avtorica zapiše tudi, da se je zanimanje za preučevanje mita povečalo ob koncu 19. in začetku 20. stoletja, pri čemer so pomembni avtorji, ki so se ukvarjali s teorijo o mitu, naslednji: James George Frazer, Johann Jakob Bachofen, Emile Durkheim, Bronisław Malinowski, Lucien Lévy-Bruhl in Mircea Eliade. Njihova imena kažejo na to, da so se mitu posvetili avtorji s področja sociologije, etnologije,

zgodovine religije in filozofije. Na znanost 20. stoletja je najbolj vplivala teorija o mitu Sigmunda Freuda, znanega kot utemeljitelja psihoanalize. Njegov učenec, Carl Gustav Jung, se je ukvarjal z arhetipi, t. i. pravzorci, praobrazci, praižkušnjami. Izražajo se prek simbolov, ti pa se lahko povezujejo v verigo simbolističnih obrazcev, pri čemer se oblikujejo različni miti. Iz njegove teorije se je izoblikovala nova smer v teoriji mitologije, arhetipska kritika, ki je svoj vrh dosegla s knjigo *Anatomija kritike* (1957) avtorja Northropa Fryea. Avtorica v nadaljevanju izpostavi še druge avtorje, ki so se na poseben način ukvarjali z mitom, to so npr. Claude Lévi-Strauss (strukturalna antropologija), Roland Barthes (semiologija, oblikovana iz strukturalne antropologije), Leszek Kołakowski, Paul Ricoeur (povezava med mitom in simbolom, podobno kot C. G. Jung). Avtorica s pregledom pomembnih avtorjev, ki so se ukvarjali s problematiko mita, odprto predstavi več teorij (ne samo nacionalno raznovrstnih, npr. francosko, kanadsko, poljsko ipd., temveč tudi področno, kar navsezadnje kaže na mit kot širše znanstveni problem).

V uvodnem delu predstavi še kulturološke in krščanske mite. Pri prvih gre za kulturološke mite o ženski, ki so preneseni v literaturo (velja tudi obratno) in ki jih je opredelilo feministično gibanje in feministična literarna kritika. Nato predstavi nekaj avtoric in njihovih del, ki se ukvarjajo s tem problemom (Simone de Beauvoir, Betty Friedan, Kate Millet, Elaine Showalter, Sandra M. Gilbert, Luce Irigaray in Julia Kristeva).

Avtorica na tem mestu izpostavlja nekatere ugotovitve, ki jih je pridobila z raziskovanjem kulturološkega mita o ženski pri nekaterih slovenskih avtorjih in avtorici 19. oz. 20. stoletja, in sicer pri Janezu Trdini, Ivanu Cankarju, Franu Govekarju,

Zofki Kveder, Prežihovem Vorancu. Na koncu uvodnega dela, ki služi predvsem kot pregleden zapis nekaterih ugotovitev, opozarjajoč na nekatere teoretične izsledke, pa razpravlja še o krščanskih mitih o smrti. Sveto pismo je bilo v zahodnoevropski duhovni tradiciji eno značilnejših del. Krščanska moralna struktura se je kazala v slovenski prozi v 19. stoletju, od Ciglerjeve *Sreče v nesreči* naprej. Moderna je bila tista smer v slovenski književnosti, ki je pretrgala s takšno krščansko tradicijo.

Avtorico zanima, kako sta smrt in umiranje zasnovana v okviru krščanske mitologije. Na ta način natančno analizira *Podobe iz sanj* Ivana Cankarja, *Matkovo Tino* Ivana Preglja ter noveli *Blažena krivda* in *Črna orhideja* iz Kocbekove zbirke *Strah in pogum*.

Avtorica v jedrnem delu začenja s študijami o kulturoloških mitih o ženski. Vsaj dva prispevka sta že bila objavljena, in sicer *Mitologizacija ženske v Cankarjevi prozi* (2002) in *Splet norosti in erotičnih obsesij v Grumovi prozi* (2004), slednji v monografiji z rahlo spremenjenim naslovom. Obe besedili sta bili natisnjeni v zborniku prispevkov s simpozija *Obdobja*, ki ga organizira Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete UL. Leta 2007 je avtorica kot gostujoča predavateljica na Filozofski fakulteti UM predavala o stereotipu matere, in sicer na primeru Cankarjevega romana *Na klancu* ter na primerih *Samorastnikov* Prežihovega Voranca in Čapkove drame *Mati*.

V sklopu kulturoloških mitov o ženski avtorica najprej predstavi značaj ženske v literarnih delih Janeza Trdine. Pri slovenskem realistu ugotavlja dvojje: avtor v *Dolenjcih* ter *Črticah in povestih iz narodnega življenja* žensko opiše kot idealno gospodinjo, vaško podjetnico,

žena pa naj bo možu pokorna. V *Bajkah in povestih o Gorjancih* pisatelj vilo opiše kot nedostopno, uničujočo s svojo erotiko, skrivnostno, kot bitje, ki iracionalno žensko erotiko poseablja. Pisatelj izriše negativno podobo, stereotip in oblikuje fantazmo čarovnice ter fantazmo vile, ki mu veljata kot kulturni vzorec o hudobni ženski. Moška pohota je prikazana v domišljiji podobi zveri, živali, pošasti. Avtorica ob zaključku ugotavlja, da v pozitivni podobi ženske pisatelj preveč moralizira, v opise ne vnaša krščanske pobožnosti in narodne ideologije. Zapiše še, da stereotipi izhajajo iz dejstva o pripovedovalčevem odnosu do ženske seksualnosti, saj jo v krščanskem oziru razume kot greh.

Drugo besedilo se ukvarja z žensko-prostitutko v Govekarjevem romanu *V krvi*. Omeniti velja avtoričino poznavanje ne samo slovenske, temveč tudi svetovne literature, saj v zapisih vedno poudari bodisi ozadje duhovnozgodovinskega dogajanja v času, ko je delo nastalo, bodisi avtorja, ki je vplival na slovenskega literarnega umetnika (npr. Émile Zola na Frana Govekarja), omeni tudi njegovega sopotnika (npr. motiv dekadentne erotike se pojavlja tako pri Cankarju kot tudi Ketteju in Župančiču) ali motiv oziroma mit, ki se pojavi znova (demitologizacija ženske pri Cankarju, kasneje pri Grumu, v sodobni književnosti pa pri Strniševi in Smoletovi drami (*Samorog*, *Antigona*) ter Šeligovem romanu *Triptih Agate Schwarzkobler*).

V drugem prispevku avtorica poudari, da je Fran Govekar prvi v slovenski književnosti uvedel motiv prostitutke. Pisatelj problem razume kot usodni padec poročene ženske v meščanski družbi. Avtor s tematiko kritizira tedanjo družbo. V opisovanju Tončke poudarja njeno telesnost in njenega dejanja ne obsoja. Avtorica ugotavlja, da so ženske pasivne, stereotipne žrtve, ki nimajo moči

in osebnosti. Kritiko meščanske družbe, zakona kot laži in dvojne morale nadaljuje Ivan Cankar, predvsem v delu *Gospa Judit*. Tretji prispevek se ukvarja z mitologizacijo ženske v Cankarjevi prozi. Motiv ženske-matere je bil pri njem avtobiografski, pri razumevanju ženske naj bi izhajal iz katoliške tradicije; oseba je namreč razpeta med telo in dušo, zato je telesnost grešna. Mater pisatelj označuje s pojmi krščanske ikonografije, vendar je podoba ženske vpeta tudi v nacionalni mit, kar avtorica dokazuje s podobo Francke iz romana *Na klancu* (1902). V delu *Gospa Judit* (1904) avtorica opaža, da je pisatelj sebe projiciral v žensko osebo, pripovedovalec je hkrati tudi izpovedovalec, kar velja še za roman *Na klancu*. Dokazuje, da je Cankarjev ženski lik vpet v mit (Francka je mati slovenskega naroda, v zgodbi o Judit pa mit matere demitologizira).

Naslednja študija je posvečena literarnemu delu Zofke Kveder, s posebnim ozirom na travmo telesa njenih ženskih literarnih likov, saj se jim telesnost izkaže kot področje greha, večina pa se odloči za samomor oziroma detomor. Oba motiva imata najbolj usodno mesto v romanu *Njeno življenje*. V hrvaškem jeziku zapisanem romanu *Hanka*, v katerem je v ospredju notranja preobrazba, avtorica opaža, da je telesnost še vedno travmatična. Vprašanje tujosti (Hanka je mlada poljska intelektualka, poročena z Nemcem, Poljska je opisana kot romantična dežela) Alenka Jensterle Doležal interpretira tudi kot vprašanje jezika, saj je besedilo zapisano v hrvaškem jeziku. Pred raziskovanjem smrti in umiranja v okviru krščanske mitologije avtorica predstavi še dve obsežni študiji, Mit matere v slovenski prozi in Splet norosti in bolečin – subjektivizem Grumove proze.

V prvi analizira literarni deli Ivana Cankarja in Prežihovega Voranca. Avtorica se pri analizi Cankarjeve ženske osredotoča na

mit matere v romanu *Na klanecu*. Ugotavlja, da se Francka uresniči predvsem v vlogi matere. Poudarja, da mitologizacija ženske kot matere izhaja iz slovenske katoliške tradicije (številni kipi, slike z Marijo in Jezusom, pogoste so baročne pesmi s tem motivom). Pri Cankarju ugotavlja, da je prevzel del krščanske mitologije, motiv pa razširil v socialni in nacionalni simbol. Francko kot literarno osebo je idealiziral in jo postopoma naselil na področje krščanskega mita.

Ženska v Prežihovih novelah *Samorastniki* (1940) ni v ospredju, saj je predvsem gospodinja in mati, nasilje moškega nad njo je v teh novelah samoumevno. Noveli, ki ju avtorica natančno analizira, sta *Ljubezen na odoru* in *Samorastniki*, predvsem zato, ker se pisatelj tukaj osredotoča na lik matere, ki jo razume kot roditeljico slovenskega naroda, nosilko prihodnje socialne revolucije, vidi jo torej kot ideološki lik. V obeh novelah je glavna literarna oseba ženska, ki aktivno oblikuje svojo usodo. Konec zgodbe o nesrečni in naivni Hudabivški Meti v *Samorastnikih* avtorica razume tudi kot vrh mitologizacije, hkrati vrh nosi še moralno poanto zgodbe (ko so Karnice pod nemško oblastjo, le Meta in njeni otroci preživijo, tako se slovenski rod lahko širi). Tako Meta postane mati slovenskega naroda in nosilka komunistične ideologije. Mit matere preseže svojo primarno vlogo, saj je povezan še z nacionalno in s politično ideologijo komunizma. O demitologizaciji dobre matere na primeru Prežihovih novel je pisala Silvija Borovnik (1998: 53–67), ki opaža, da sta Radmanca in Meta oddaljeni od tega lika; prva namreč zapusti svoje otroke in se preseli k ljubimcu, druga svoje otroke prepusti materi. Dodaja, da Meta bolj kot za svoje otroke skrbi za Ožbeja, svojega moškega (1998: 63–67). Zadnje poglavje je Splet norosti in bolečin – subjektivizem Grumove proze, pri čemer

je avtorica osredotočena na tri probleme: problem erosa in razumevanje ženske kot izraz subjektivnih obsesij, fenomen smrti in samomora, groteskna upodobitev prostora. V tem prispevku se Alenka Jensterle Doležal ukvarja z Grumovo kratko prozo, nastalo v letih 1925–1930. Pred tem predstavi vzporednice med Grumovim življenjem in psihoanalizo. Nadalje predpostavlja, da so pisatelja in dramatika zazamovale travmatične, predvsem homoerotične izkušnje iz otroštva in mladosti. Odpora do seksualnosti ni mogel nikoli preseči, neznan strah pred erotiko pa ga je uničeval.

Avtorica ugotavlja, da si pripovedovalec pogosto izbere osebo, ki mu je bližje kot ostali, ter se osredini na njeno zgodbo. Podobno kot Ivan Cankar je tudi Slavko Grum gojil negativna čustva do telesnosti in erotike. Odnos do telesnosti in ljubezni je v njegovih pripovedih zelo ambivalenten. Stereotipi o ženskah v proznem delu Slavka Gruma kažejo na njegov odnos do telesnosti in do principa hrepenenja. Tudi on demitologizira mit matere (v črtici *Matere*), pa tudi rojstvo otroka, ki je pri Cankarju še sveto dejanje. Motiv prostitutke, ki zavzema pomembno mesto pri Grumu, se še razširi, saj je prostitutka tudi mati (kar je tematizirano kot glavni problem v črtici *Deklica s pledom*). Druga obsesivna tema je samomor, ki se kaže v črticah *Vrata*, *Kaznjenci*, *Portret dečka s cvetlico* in smrt kot filozofski problem v črtici *Pogreb*. Smrt predstavlja kot edino rešitev iz bede obstajanja in nezadostnega življenja. Zadnji del prispevka o Grumovi kratki prozi se ukvarja s prostorom kot metafizičnim krajem obsesij in norosti pripovedovalca. Najpogostejši prostor v Grumovi prozi je zaprta soba, podstrešje, mansarda. Vanj so vnesene vse metafizične kategorije obupa in melanholije. Najbolj groteskna podoba sobe se kaže v črtici *Podgane*. Nadalje avtorica ugotavlja, da je zaprtost prostora

metafizična kategorija, ki pomeni zaprtost, obsojenost na melanholično bivanje.

Zadnji sklop prispevkov se ukvarja s smrtjo in z umiranjem v okviru krščanske mitologije. V prvem prispevku *Podobe sanj* pri Ivanu Cankarju avtorica ugotavlja, da je pisatelj temo smrti upodobil na dva načina: smrt posameznika in kolektivna smrt, pri čemer izpostavlja premik v ekspresionistični stil pri pisatelju. Pri prvem posamezniki dojemajo smrt kot osebno, najbolj tragično izkušnjo, pri drugem kot odrešitev, veliko mašo in vstajenje. Na predstave o minljivosti človeškega življenja je na Cankarja vplivala *Biblija* (motiv apokaliptičnega jezdeca) oziroma judovsko-krščanska predstava sveta. V zadnjem prispevku se avtorica ukvarja s Kocbekovima novelama *Blažena krivda* in *Črna orhideja*. Tudi pri Kocbekovi zbirki *Strah in pogum* (1951) ima tema smrti pomembno mesto. Njegova proza je monološka.

Alenka Jensterle Doležal monografijo *V krogu mitov: o ženski in smrti v slovenski književnosti* zaključí s sklepoma, pri čemer se prvi nanaša na kulturološke mite o ženski, drugi na krščanske mite o smrti. Avtorica izpostavi temeljne poudarke, od lika matere in mita o lepi Vidi, ki ju ustvari Ivan Cankar, do matere slovenskega naroda, ki je močno ideološko obarvana, kar se kaže pri Vorancu, podobno sicer tudi v slovanski literaturi, naslednja poudarka

sta sporna mati, kakršno izoblikuje Zofka Kveder, in ženska-prostitutka, ki jo v slovensko književnost uvede Fran Govekar, Slavko Grum pa motiv še nadgradi, saj je prostitutka tudi mati.

V drugem povzetku avtorica navaja ugotovitve, povezane s krščanskimi in kulturološkimi miti, ki so se vzpostavili ob motivu smrti. Ugotavlja, da je tema smrti pomembna v slovenski književnosti, saj se je začela pojavljati že s Prešernovimi *Soneti nesreče*. Ob koncu dodaja, da problema ni obdelala razvojno, tipološko ali po posameznih avtorjih in obdobjih.

Monografija *V krogu mitov: o ženski in smrti v slovenski književnosti* odpira nova področja, povezana z zanimivim fenomenom, tj. s problemom mita, in nakazuje pot k nadaljnjim raziskavam. Opozoriti velja na strokovno literaturo, ki jo je avtorica obdelala, saj se poleg angleške, francoske ter tudi nemške naslanja še na slovansko (npr. slovensko, srbsko, poljsko, češko, hrvaško) teorijo. Osvetlila je področje, ki ni zelo raziskano, vsaj v obliki celostne monografije ne, zato je njena monografija zanimiv prispevek k slovenski literarni vedi.

Janja Vollmaier
Radlje ob Dravi
 Janja.V@windowslive.com

Miran Hladnik: Slovenski zgodovinski roman. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2009. 356 str.

Hladnikova monografija o slovenskem zgodovinskem romanu pri branju in kritičnem presojanju omogoča pogled z več vidikov: kot raziskovanje vrstnožanrskega korpusa, ki si je izboril dokaj pomembno

mesto v slovenskem pripovedništvu, kot idejno-sporočilno gradivo in morfološka raznolikost, kot opus, ki je našel različne rešitve v razmerju med zgodovinskimi dejstvi in leposlovno uresničitvijo posameznih